

ΤΑΞΗ: Γ΄ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ: ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΑΘΗΜΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ

Ημερομηνία: Δευτέρα 4 Ιανουαρίου 2021
Διάρκεια Εξέτασης: 3 ώρες

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ Α

ΘΕΜΑ Α

A1.

- α. **ιδιόμορφος δανεισμός:** Σχολικό βιβλίο, σελ. 50, «Όταν μετά την επέμβαση των Συμμάχων, ενοποιήθηκε το 1917 η χώρα... όμως υπό τον έλεγχο της χώρας».
Προαιρετικά οι μαθητές μπορούν να συμπληρώσουν και το σημείο: «Η Ελλάδα πάντως, ... εμπλοκής στη Μικρά Ασία».
- β. **Εθνικό κόμμα (Ιωάννης Κωλέττης):** Σχολικό βιβλίο, σελ. 66, «Το γαλλικό κόμμα υποστήριζε την πολιτική διεύρυνσης... και «εθνικό κόμμα».
- γ. **αρχή της δεδηλωμένης:** Σχολικό βιβλίο, σελ. 79, «Πολιτική αρχή που ψηφίστηκε το 1875. Η ιδέα ανήκε στο νέο τότε πολιτικό Χαρίλαο Τρικούπη... σταθερότερες κυβερνήσεις πλειοψηφίας».

A2.

1. → στ.
2. → δ.
3. → ε.
4. → γ.
5. → α.

ΘΕΜΑ Β

- B1. Σχολικό βιβλίο, σελ. 51- 52, «Η άφιξη των προσφύγων, πέρα από το γεγονός ότι αποτέλεσε μία πρωτοφανή ανθρώπινη τραγωδία,... συμπληρωματικά με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο».

B2. Σχολικό βιβλίο, σελ. 64- 65, «Οι επιλογές του αγγλικού κόμματος επηρεάζονταν και από την αντίληψη ότι η Βρετανία αποτελούσε πρότυπο... τόσο ως προς τους στόχους όσο και ως προς τα μέσα».

Σχολικό βιβλίο, σελ. 65- 66, «Το πρόγραμμα του γαλλικού κόμματος, ως προς την εσωτερική πολιτική, ήταν ασαφές... και απαιτούσε την επάνδρωσή τους με ελληνικά στελέχη».

ΘΕΜΑ Γ

Ενδεικτική απάντηση

(πλάγια γράμματα με υπογράμμιση: χωρία της απάντησης όπου αξιοποιούνται τα κείμενα)

Ενδεικτικός πρόλογος

Η Ελλάδα στην αυγή της ανεξαρτησίας της δεν ήταν μόνο φτωχή, με απαρχαιωμένες, παραγωγικές δομές, ήταν επίσης μικρή στην έκταση και ολιγάνθρωπη. Παρ' όλα αυτά, ο πληθυσμός εξακολουθούσε να αυξάνεται με γρήγορους ρυθμούς, χωρίς ποτέ να εξαντλούνται τα περιθώρια δημογραφικής εξέλιξης σε μια τόσο αραιοκατοικημένη χώρα. Έτσι μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους και κυρίως τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα ήταν ιδιαίτερα έντονη η ανάπτυξη των πόλεων.

(σχολ. βιβλίο, σελ. 14-15, 49)

Οι πόλεις μεγάλωναν, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είχαν κάποια ομοιότητα με τα βιομηχανικά, εμπορικά, χρηματιστικά, αστικά κέντρα της Δύσης. Για τα ευρωπαϊκά μέτρα οι πόλεις της μικρής Ελλάδας έμοιαζαν περισσότερο με μεγάλα χωριά. Χαρακτηριστικό για την πληθυσμιακή αύξηση των ελληνικών αστικών κέντρων είναι το σημείο που επισημαίνεται στο κείμενο Α΄ και παρουσιάζει τον πενταπλασιασμό του πληθυσμού της Αθήνας ανάμεσα στο 1856 και το 1907. Η μετακίνηση των ανθρώπων από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα δεν στόχευε αποκλειστικά σε εγκατάσταση στον αστικό χώρο, όπου η αργή ανάπτυξη των παραγωγικών δραστηριοτήτων δεν έδινε στους νεοφερμένους πολλές ευκαιρίες. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται στο κείμενο Α΄ της ιστορικής πηγής, οι επιλογές που είχαν όσοι άφηναν το χωριό τους ήταν δύο: είτε να μεταναστεύσουν προς τα μεγάλα λιμάνια της Ανατολής Μεσογείου όπως η Σμύρνη ή η Κωνσταντινούπολη αλλά και η ίδια η Ανατολική Μεσόγειος και με τα εμβάσματά τους να στηρίζουν οικονομικά την οικογένεια που είχαν αφήσει πίσω, είτε να κατευθυνθούν προς τα αστικά κέντρα του εσωτερικού, ιδιαιτέρως στην ελληνική πρωτεύουσα, όπου εξαιτίας του πνευματικού τους επιπέδου να στελεχώσουν υπαλληλικές θέσεις του κρατικού μηχανισμού ή διαφορετικά να αποτελέσουν τα μέλη των μεσαίων και μικροαστικών στρωμάτων της Αθήνας. Στο κείμενο Α΄ επίσης τονίζεται ότι άνθρωποι μετακινούνταν και σε κοντινές πόλεις σε σχέση με τον τόπο καταγωγής τους, οι οποίες χρειαζόνταν εργάτες γης. Άλλωστε η μικροϊδιοκτησία της γης

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ 2021
Α' ΦΑΣΗ**E_3.Ιλ3Α(α)**

επέβαλε την εργασία όλων των μελών της αγροτικής οικογένειας και, επομένως, η όποια αγροτική μετανάστευση παρατηρείται, τουλάχιστον μέχρι τη δεκαετία του 1870, έχει τα χαρακτηριστικά ανοδικής κοινωνικής κινητικότητας. Συγχρόνως, σύμφωνα με το κείμενο Α', οι πληθυσμοί κατευθύνονταν και στις πόλεις όπου υπήρχαν βιοτεχνίες και εργοστάσια εποχικού χαρακτήρα. Οι μετακινήσεις αυτές στόχευαν κυρίως στην ενίσχυση του εισοδήματος αυτών των ανθρώπων χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει την αναγκαστική αποκοπή τους από την οικογένεια και το χωριό προέλευσης στο οποίο άλλωστε είχαν τη δυνατότητα να επιστρέφουν.

Από την άλλη, οι μεταναστεύσεις του αγροτικού πληθυσμού προς τα λιμάνια της Ανατολικής Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας, προς το Δούναβη, τη Νότια Ρωσία, τη Μικρά Ασία και την Αίγυπτο ήταν συχνό φαινόμενο. Στο κείμενο Α', όπως προαναφέρθηκε, επισημαίνεται ότι όσοι απομακρύνονταν από το χωριό γίνονταν μετανάστες με κατεύθυνση προς τη Σμύρνη, την Κωνσταντινούπολη και την Ανατολική Μεσόγειο. Προς το τέλος του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού, άνοιξαν οι δρόμοι και προς την Αμερική. Η σταφιδική κρίση των χρόνων 1890 και η υπερπροσφορά εργασίας λόγω της αγροτικής εξόδου εκείνης της εποχής όπως αναφέρεται και στο κείμενο Α' προκάλεσε μεγάλο ρεύμα μετανάστευσης πέρα από τον Ατλαντικό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι κάτοικοι της Τρίπολης, οι οποίοι μετανάστευαν από το 1892 στην Αμερική εξαιτίας της οικονομικής πίεσης που αισθάνονταν. Σύμφωνα μάλιστα με το κείμενο Β' οι κάτοικοι της αρκαδικής πόλης, μετανάστευαν στις Η.Π.Α ύστερα από τις παροτρύνσεις των συγγενών και φίλων που είχαν ήδη εγκατασταθεί εκεί και οι οποίοι παρουσίαζαν την Αμερική ως τη χώρα των πολλαπλών ευκαιριών και του εύκολου πλουτισμού και σε ορισμένες περιπτώσεις έστελναν και τα χρήματα για την κάλυψη των εξόδων της μετακίνησης. Έτσι ξεκίνησε το ομαδικό μεταναστευτικό ρεύμα το οποίο ενισχυόταν και από τους ταξιδιωτικούς πράκτορες των μεταναστευτικών εταιρειών. Οι πράκτορες αυτοί, εξαιτίας και των υψηλών αμοιβών που λάμβαναν για κάθε μετανάστη που θα έπειθαν να φύγει, εγκαθίσταντο ακόμη και στα χωριά, επιδιώκοντας να πείσουν όσους γίνεται περισσότερους απλοϊκούς χωρικούς παρουσιάζοντας την Αμερική ως τη γη της επαγγελίας.

Τα αποτελέσματά αυτής της μετανάστευσης ήταν εμφανή στην ελληνική κοινωνία και οικονομία. Το 1910 για παράδειγμα οι πρόοδοι της εθνικής οικονομίας ήταν εμφανείς. Η αγροτική κρίση αντιμετωπίστηκε μέσω της υπερπόντιας μετανάστευσης. Η μετανάστευση στις ΗΠΑ όχι μόνο εκτόνωσε τις κοινωνικές εντάσεις που δημιουργήσε η σταφιδική κρίση αλλά πολύ γρήγορα ενίσχυσε την οικονομία της υπαίθρου μέσω των πολύ σημαντικών εμβασμάτων των μεταναστών. Έτσι, ανατράπηκαν τα δεδομένα της ελληνικής κοινωνίας και η υπερπόντια μετανάστευση πήρε την εποχή αυτή μεγάλες διαστάσεις.

ΘΕΜΑ Δ**Ενδεικτική απάντηση**

(πλάγια γράμματα με υπογράμμιση: χωρία της απάντησης όπου αξιοποιούνται τα κείμενα)

Ενδεικτικός πρόλογος: (σχολ. βιβλίο, σελ. 60)

Όσο οι Έλληνες ήταν υπόδουλοι, σε γενικές γραμμές τηρούσαν κοινή στάση απέναντι στον κατακτητή. Όταν άρχισε η εκδίωξη των Τούρκων, άρχισαν οι συγκρούσεις μεταξύ των μέχρι τότε ομονοούντων. Το βασικότερο ζήτημα αφορούσε το ποιος και πώς θα διαχειριζόταν την εξουσία.

(σχολ. βιβλίο, σελ. 60-61)

α) Η διαμάχη αυτή συνδέεται με την κάθοδο του Δημητρίου Υψηλάντη στην επαναστατημένη Πελοπόννησο, ως πληρεξουσίου του αδελφού του Αλεξάνδρου, Γενικού Επιτρόπου της Φιλικής Εταιρείας, με σκοπό την ανάληψη της ηγεσίας της Επανάστασης. Όταν ο Υψηλάντης έφτασε στην Ύδρα, οι πρόκριτοι, σύμφωνα με το κείμενο Α, τον αναγνώρισαν, αρχικά, ως απεσταλμένο. Από εκεί κατευθύνθηκαν στο Άστρος, όπου συνάντησε τα μέλη της γερουσίας, τους προκρίτους της Ρούμελης και του Μοριά, όπως και των νησιών, τους στρατιώτες και τους οπλαρχηγούς και όλοι μαζί πια έφτασαν στα Βέρβена (στην Αρκαδία) με σκοπό να συσκεφθούν για την οργάνωση της διοίκησης. Ωστόσο, οι Πελοποννήσιοι είχαν ήδη ορίσει από μόνοι τους κυβερνητικά όργανα τοπικής εμβέλειας. Μάλιστα όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο κείμενο Α΄ της ιστορικής πηγής, οι «ολιγαρχικοί», όπως προσδιορίζονται οι πρόκριτοι, αρνήθηκαν να του παραχωρήσουν το δικαίωμα να ηγείται εκείνος της Επανάστασης με την πρόφαση ότι δε νομιμοποιείται να παρουσιάζεται ως αρχηγός στο όνομα της Αρχής. Επιπλέον αξίωσαν να επικυρώσει την Γερουσία τους, διατηρώντας για τον εαυτό του απλώς μια γενική εποπτεία των υποθέσεων του Αγώνα και των στρατευμάτων, τα οποία βέβαια θα διοικούνται από συγγενείς και οικείους, σύμφωνα με τι αποφάσεις της Γερουσίας, η οποία επρόκειτο να αποτελέσει και το συμβούλιό του. Από την πλευρά του ο Υψηλάντης θέλησε να επιβάλει ένα δικό του «Γενικό Οργανισμό της Πελοποννήσου», που θα του επέτρεπε να συγκεντρώσει τη στρατιωτική και πολιτική εξουσία στα χέρια του. Ο Υψηλάντης μάλιστα πρότεινε τη δημιουργία ενός συγκεντρωτικού συστήματος διακυβέρνησης, ώστε να εξασφαλιστούν οι οικονομικοί πόροι για τη συνέχιση του αγώνα και η πειθαρχία στο στράτευμα. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με το κείμενο Α΄ απαιτήσε να οριστεί ο ίδιος «υπέρτατος άρχων» αναλαμβάνοντας καθήκοντα αρχιστρατήγου, ως πληρεξούσιος της Αρχής, διοικώντας με απόλυτη εξουσία σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο. Επίσης, εισηγήθηκε την αντικατάσταση της Γερουσίας από ένα συμβουλευτικό σώμα που θα αναλάμβανε τον ανεφοδιασμό της επανάστασης. Όπως ήταν

αναμενόμενο οι πρόκριτοι δεν το αποδέχθηκαν και με δυσκολία αποσοβήθηκε η σύρραξη. Η αντίθεση μεταξύ των δύο πλευρών άλλωστε δεν είχε ως αντικείμενο μόνο το ποιος θα κατείχε πραγματικά την εξουσία, αλλά αφορούσε και τη δομή του υπό ίδρυση κρατικού οργανισμού. Από τη μια ο Υψηλάντης θεωρούσε ότι οι τοπικιστικές τάσεις αποτελούσαν εμπόδιο για την οργάνωση του Αγώνα, ενώ από την άλλη οι πρόκριτοι, έχοντας διαφορετικές επιδιώξεις, ήθελαν να είναι όλοι υπεύθυνοι για όλα. Συγκροτήθηκαν λοιπόν οι πρώτες παρατάξεις.

(σχολ. βιβλίο, σελ. 62)

- β) Στη Β΄ Εθνοσυνέλευση του Άστρους, το 1823, ο ανταγωνισμός για την εξουσία πήρε μεγάλες διαστάσεις. Συγκροτήθηκαν δύο ισχυρά κόμματα, των προκρίτων και των κλεφτοκαπεταναίων. Οι τελευταίοι είχαν αποκτήσει μεγάλη δύναμη μετά τις πρώτες πολεμικές επιτυχίες, και σύμφωνα με το κείμενο Β΄ είχαν καταστεί φυσικοί αρχηγοί του επαναστατημένου λαού. Έτσι, συγκρούονται με τους κοτσαμπάσηδες, που σε καμιά περίπτωση δεν επιθυμούσαν να αποποιηθούν την ισχύ που κατείχαν για αιώνες. Προσπάθησαν, λοιπόν οι πρόκριτοι να εκμηδενίσουν αυτή τη δύναμη, υποστηρίζοντας ότι η ηγεσία της επανάστασης ανήκει σε εκείνους που ξέρουν να κάνουν πολιτικούς χειρισμούς. Οι κλεφτοκαπεταναίοι αντέτειναν ότι η εξουσία ανήκει σ' εκείνους που διεξάγουν τον πόλεμο. Οι πρόκριτοι κατόρθωσαν να συγκεντρώσουν την εξουσία στα χέρια τους, καταλαμβάνοντας εκείνοι τις κυβερνητικές θέσεις. Ακολούθησε διχασμός, καθώς κυριάρχησαν προσωπικές φιλοδοξίες, το φατριαστικό και τοπικιστικό πνεύμα.

(σχολ. βιβλίο, σελ. 62)

- γ) Ο διχασμός εξελίχθηκε σε εμφύλιο πόλεμο πρώτο εξάμηνο του 1824. Όπως χαρακτηριστικά παρουσιάζεται στο κείμενο Β΄, η πρώτη περίοδος του εμφυλίου εκδηλώνεται αρχικά σαν σύγκρουση του στρατιωτικού κόμματος της «μαχαιοκρατίας», που αντιπροσωπεύεται κυρίως από τον Κολοκοτρώνη, με το κόμμα των πολιτικών, «των καλαμαράδων» όπως χαρακτηρίζονται στο κείμενο της ίδιας πηγής. Στην πρώτη φάση επικρατούν οι ισχυροί πρόκριτοι της Πελοποννήσου, κυρίως της Αχαΐας, δηλαδή ο Ζαΐμης και ο Λόντος που είχαν ερείσματα στην κυβέρνηση Κουντουριώτη. Μετά την επικράτηση των προκρίτων, η διαμάχη τελείωσε με αμνηστία. Ωστόσο, το δεύτερο εξάμηνο του 1824 δημιουργήθηκαν νέα αντιμαχόμενα στρατόπεδα, τα οποία συγκροτήθηκαν αυτή τη φορά με τοπικιστικά κριτήρια. Το ένα αποτελούσαν Πελοποννήσιοι πρόκριτοι και στρατιωτικοί, και το άλλο Υδραίοι και Σπετσιώτες, υποστηριζόμενοι από Ρουμελιώτες οπλαρχηγούς. Πληροφορίες για τη δεύτερη φάση παρέχονται στο κείμενο Γ΄, στο οποίο τονίζεται ότι η δεύτερη φάση ξεκινά, όταν μετά τον Μάιο του 1824, διάφοροι Πελοποννήσιοι ηγέτες άρχισαν να καλούν σε ανταρσία εναντίον της επαναστατικής ηγεσίας. Συγχρόνως, οι αντίπαλοί τους, με επικεφαλής τους

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ 2021
Α΄ ΦΑΣΗ**E_3.Ιλ3Α(α)**

αδερφούς Κουντουριώτη και τον Ιωάννη Κωλέττη, προσπαθούσαν να εντάξουν στο στρατόπεδό τους Στερεοελλαδίτες οπλαρχηγούς διοχετεύοντας τους επιστολές στις οποίες τόνιζαν τοπικιστικές διαφορές. Ενδεικτική μάλιστα της πόλωσης, είναι η επιστολή του Ιωάννη Κωλέττη, του μετέπειτα πρωθυπουργού της Ελλάδος, που παρατίθεται στο κείμενο Γ', με την οποία καλεί τους ρουμελιώτες οπλαρχηγούς σε συνασπισμό εναντίον των προκρίτων της Πελοποννήσου, οι οποίοι σύμφωνα πάντα με τον Κωλέττη, μετά τις στρατιωτικές επιτυχίες τους προσπαθούν να αντικαταστήσουν την παλαιότερη πολιτική ιεραρχία, δηλαδή τους Τούρκους μπέηδες και αγάδες. Έτσι, παροτρύνει τους Ρουμελιώτες να κατεβούν στην Πελοπόννησο και να λεηλατήσουν τις περιουσίες των Πελοποννησίων, αφενός γιατί το δικαιούνται δεδομένου ότι αγωνίζονται χωρίς τα απαραίτητα εφόδια και αφετέρου τάζοντας τους πλουτισμό από τα δάνεια που συνήψε η κυβέρνηση. Ο δεύτερος εμφύλιος πόλεμος, πρωτοφανής σε αγριότητα, τελείωσε με νίκη των νησιωτών. Έτσι, κατά το 1825 στο στρατόπεδο των νικητών άρχισαν να διαμορφώνονται τα μελλοντικά ξενικά κόμματα.